

Bilişsel Abartma Tarzı Ölçeği-Yeniden Değerlendirilmiş (BATÖ-YD) Türkçe Formu'nun Psikometrik Özellikleri

Psychometric Properties of the Turkish version of Looming Maladaptive Style Questionnaire-Revised (LMSQ-R)

Ayşe Altan Atalay¹, Dilek Sarıtaş Atalar²

¹Dr., Koç Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul

²Yard. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Ankara

ÖZET

Amaç: Bilişsel yatkınlığı inceleyen çalışmaların çoğunlukla depresyona karşı bilişsel yatkınlığa odaklandığı, kaygıya ise depresyonla örtüşmesi üzerinden açıkladıkları dikkat çekmektedir. Bilişsel Abartma Tarzı (BAT) sadece kaygıya ait bir bilişsel hassasiyet modeli olarak öne sürülmüştür. Bu modele göre, bilişsel abartma eğilimi olan kişiler çevredeki tehlikeleri gerçekte olduklarından daha şiddetli olarak değerlendirir ve çevreden gelecek olan tehdit işaretlerine karşı sürekli tetikte olur. Bu hassasiyet kaygı bozukluklarının ortaya çıkmasında ve sürdürülmesinde oldukça etkilidir. Bilişsel abartma tarzını değerlendirmek için iki faktörlü Bilişsel Abartma Tarzı Ölçeği (BATÖ) geliştirilmiştir. Bu çalışmada ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması ve psikometrik özelliklerinin incelenmesi amaçlanmıştır. **Yöntem:** Araştırmanın örneklemini yaşları 18-29 arasında değişen 657 üniversite öğrencisi (363'ü kadın) oluşturmaktadır. Katılımcılara BATÖ'nün yanı sıra kaygı ve depresyon ölçekleri de uygulanmıştır. **Bulgular:** Ölçeğin sosyal ve fiziksel abartma tarzlarını içeren ikili faktör yapısı doğrulayıcı faktör analizi ile doğrulanmıştır. Ek olarak, toplam puan ve altölçek puanları diğer değişkenlerle anlamlı ilişki içinde bulunmuştur ve güvenilirlik puanlarının orijinal çalışma ve diğer dillerdeki versiyonları ile paralel olması ölçeğin güvenilirliğini desteklemektedir. **Sonuç:** Bilişsel abartma tarzı ölçeği Türkiye örnekleminde desteklenen geçerli ve güvenilir bir ölçektir.

Anahtar Sözcükler: Bilişsel Abartma Tarzı (BAT), Anksiyete, Depresyon, Bilişsel Yatkınlık

(*Klinik Psikiyatri* 2018;21:52-60)

DOI: 10.5505/kpd.2017.44227

SUMMARY

Objectives: Most of the studies that examine cognitive vulnerability tend to focus on cognitive vulnerability for depression and explain anxiety through its intersection with depression. Looming Cognitive Style (LCS) was suggested as a cognitive vulnerability model that is specific for anxiety. According to the model, people who have looming vulnerability tend to evaluate the threats coming from the environment as more overwhelming than they actually are and are constantly hypervigilant to the threat cues that may come from the environment. This pattern plays an important role in both generation and maintenance of anxiety disorders. A two-factor looming vulnerability scale was developed to assess looming cognitive style and the present study aims to adapt the scale into Turkish and examine its psychometric characteristics. **Method:** The sample is composed of 657 university students between the ages of 18 and 29. The participants were administered LMSQ-R as well as scales that assess anxiety, depression, and worry. **Results:** Confirmatory factor analysis results supported the original factor structure of the scale providing two distinct, but correlated factors as social and physical looming. In addition to that, total score and subscale scores had moderate to high correlations with other study variables and reliability scores appearing close to the original form provides support for the reliability of the scale. **Conclusion:** The Turkish version of the LMSQ-R is a reliable and valid scale that can be used with Turkish population.

Key Words: Looming Cognitive Style, Anxiety, Depression, Cognitive Vulnerability

GİRİŞ

Bugüne dek yapılmış pek çok çalışma bazı bilişsel tarzların özellikle stresli durumlarda dış dünyayı algılama ve anlamlandırma şeklini etkileyerek psikopatolojiye yatkınlığa sebep olduğunu öne sürmektedir (1). Ancak, bu çalışmaların büyük çoğunluğunun depresyona karşı bilişsel yatkınlığa odaklandığı, kaygıya yatkınlığa sebep olan spesifik bilişsel tarzların ise ihmal edildiği göze çarpmaktadır (1). Bu durum kaygı belirtilerinin artması ve kaygı bozukluklarının ortaya çıkmasıyla ilişkilendirilebilecek bilişsel yapıların belirlenmesini zorunlu hale getirmiştir.

Bilişsel Abartma Tarzı Modeli

Bilişsel Abartma Tarzı Modeli (BATM) sadece kaygıya ait bir bilişsel hassasiyet modeli olarak öne sürülmüştür (2). Riskind ve arkadaşlarına (3) göre bireyler potansiyel tehdit içeren bir uyarıya karşılaştıklarında bu uyarıya ilgili belirleyici bazı bilgilere sahip olma ihtiyacı duyarlar. Örneğin uyarının ne kadar yakın olduğu, kendilerinden tarafa yaklaşıyor olup olmadığı ve eğer yaklaşıyorsa ne kadar hızla yaklaştığı gibi. Uyarının sabit olduğu ya da uzaklaşıyor olduğu durumlarda uyarı tehdit olma özelliğini kaybeder ve haliyle kaygı kendi kendine yok olur. Ancak, uyarının kişiye doğru yaklaşıyor olması durumunda uyarı tehdit oluşturma potansiyeli barındırmaya devam eder. BATM'ine göre, kaygıya yatkınlığı olan bireyler tehdit içeren bir uyarıya sürekli ve hızlı bir şekilde yaklaşan ve haliyle tehdit değeri her geçen dakika artan bir uyarıya algılama ve yorumlama eğilimine sahiptirler. Riskind ve arkadaşları (3) bu bilişsel yapıya Bilişsel Abartma Tarzı (BAT, Looming Cognitive Style) adını vermişlerdir. Diğer bir deyişle, bu bilişsel tarza sahip olan kişi bir tehditle karşılaştığında tehlikeyi gitgide büyüyen, şiddetlenen ve yaklaşan, kısacası artarak daha da katastrofik hale gelen bir uyarı şeklinde algılar. Bunun sonucunda kişi çevredeki tehlikeleri gerçekte olduklarından daha şiddetli olarak değerlendirir ve çevreden gelecek olan tehdit işaretlerine karşı sürekli tetikte olur. Bu tarz, bilgi işleme süreçlerinde yanlılığa neden olarak kişinin çevredeki tehdit içeren uyarıların daha kolay fark etmesine ve zaman zaman gerçek bir tehdit olmadan bile

kaygılanmasına yol açar (4). Özetle, kaygıyı anlamak için, kişinin kendisine gelebilecek zarara dair zihninde barındırdığı durağan değerlendirmeler, inançlar ve öngörülerden ziyade tehdit algısının dinamik (zaman içinde büyüyen, yaklaşan ve çoğalan) özelliklerine odaklanmak daha önemlidir (3). Riskind ve Williams'a (4) göre bu algılayış tarzı kaygının hem ortaya çıkmasında hem de sürdürülmesinde oldukça etkilidir ve barındırdığı hareket algısı faktörü kaygı duyarlılığı ve belirsizliğe tahammülsüzlük gibi, kaygıya yönelik diğer bilişsel hassasiyet modellerinden ayrışmasını sağlar (5, 6). Reardon ve Williams'a (6) göre bu ayrışma iki noktada gerçekleşir. Birincisi, diğer bilişsel risk faktörlerinin aksine BAT kaygı algısında zaman içinde gözlenen değişiklikleri de dikkate aldığı için durağan olandan ziyade dinamik bir tehlike algısının kaygı üzerindeki etkisine odaklanır. İkinci olarak, yapılan çalışmalar kaygı duyarlılığının hem depresyon hem de kaygı ile ilişkili olduğunu öne sürerken, BAT kaygıya özgü bir bilişsel yatkınlık faktörü olarak öne çıkmaktadır (6,7).

BAT, kaygı ile oldukça yakından ilişkili olmasına ve tüm kaygı bozukluklarında ortaya çıkan bir durum olmasına karşın, yapılan çalışmalar BAT'ın kavramsal olarak kaygı ve endişeden ayrışacak biçimde anlamsaldan (semantik) ziyade görsel içeriğe sahip olduğunu göstermektedir (3,8). Ek olarak, kaygı ve depresyon arasındaki yüksek korelasyonlara rağmen, yapılan tüm araştırmalarda BAT, kaygı ile yüksek korelasyon gösterirken depresyonla ilişkisi oldukça sınırlı hatta bazı çalışmalarda anlamlılık düzeyinin altında bulunmuştur (3,9,10). Buradan yola çıkarak, Riskind ve arkadaşları (3) BAT'ın depresyonla ilişkisinin depresyon ve kaygı arasındaki örtüşmeden kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir. Diğer taraftan son yıllarda elde edilen bulgular, BAT'ın belli koşullarda depresyonla da ilişkisi bulunabileceğine ve depresyon-kaygı eş tanı durumlarında temel bir rol oynuyor olabileceğine işaret etmektedir (5).

Yukarıda sözü edilen bilişsel yapının değerlendirilebilmesi amacıyla Riskind ve arkadaşları (3) tarafından Bilişsel Abartma Tarzı Ölçeği (BATÖ) geliştirilmiştir. BATÖ "Sosyal abartma" ve "Fiziksel abartma" olarak iki alt ölçekten oluşmaktadır. Sosyal abartma sosyal tehditlerin (örn. dışlanma, rezil olma vs.) yaklaşma hızını olduğundan fazla

gibi algılama eğilimine işaret ederken, fiziksel abartma boyutu fiziksel tehlikelerin (örn. ciddi bir sağlık problemi yaşama olasılığı) gerçekleşme ihtimalini ve hızını abartılı bir şekilde algılama eğilimi olarak tanımlanabilir. Bu iki alt ölçek her ne kadar kendi aralarında yüksek korelasyona sahip olsalar da yapılan çalışmalar farklı mekanizmalar ve farklı kaygı bozukluklarıyla ilişkili olabileceklerine işaret etmektedir (5,11,12). Örneğin, alanda yapılan deneysel çalışmalar fiziksel abartma boyutunun işitsel uyarıları olduklarından daha yakında algılamaya yol açabileceğini, aksi şekilde sosyal abartmanın ise uyarıyı daha uzak algılama eğilimiyle ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (11). Bununla birlikte, sosyal abartma boyutu tutarlı şekilde sosyal kaygı bozukluğu ile daha yakından ilişkiliyken, fiziksel abartma boyutu açısından farklı kaygı bozukluğu tanısı almış kişiler arasında anlamlı farklılığa rastlanmamıştır (6,9).

BATÖ bugüne dek birçok çalışmada kullanılmış olmasına karşın Riskind ve arkadaşları (3) tarafından öne sürülen ve genel olarak kabul gören iki faktörlü yapı, Gonzalez-Diez ve arkadaşlarının (13) ölçeğin İspanyolca versiyonuyla yaptığı çalışmaya değin incelenmemiştir. Gonzalez-Diez ve arkadaşları (13), Riskind ve arkadaşlarının (3) öne sürdüğü iki faktörlü modeli destekler sonuçlar elde edilmiştir. Ardından, aynı yapı 10 farklı kültürden toplanan bir veri setinde Hong ve arkadaşları (5) tarafından da desteklenmiştir. Bilişsel hassasiyet üzerine yurtdışı kaynaklı alan yazında olduğu gibi Türkiye'de yapılan çalışmalarda da kaygıdan ziyade depresyona karşı hassasiyetle ilişkilendirilebilecek bilişsel faktörlerin daha çok çalışıldığı göze çarpmaktadır. Bu çalışma, Riskind ve arkadaşları (3) tarafından öne sürülen ve kaygı bozukluklarına özgü olduğu öne sürülen Bilişsel Abartma Modelinin (BAM) Türk örneğinde de test edilmesini sağlayacaktır. Bu amaçla, BATÖ'nün Türkçe versiyonunun faktör yapısı, iç-tutarlılığı ve yapı geçerliği incelenecektir.

YÖNTEM

Örneklem

Araştırmaya yaşları 18-29 (Ort.=21,68, SS=1.33) arasında değişen 657 üniversite öğrencisi

katılmıştır. Katılımcıların 363'ü kadın ve 292'si erkektir. Ayrıca, test-tekrar rest geçerliliğinin saptanması için örneklemden 60 kişiye (36 kadın ve 24 erkek) aynı ölçek dört hafta sonra tekrar uygulanmıştır. Katılımcılardan birinin anadilinin Türkçe olmadığı, 4 katılımcının da depresyon ve kaygı bozukluğu nedeniyle tedavi görmekte olduğu tespit edilmiş ve bu kişilerin verileri analizlere dâhil edilmemiştir.

Ölçekler

Bilişsel Abartma Tarzı Ölçeği-Yeniden Değerlendirilmiş Formu (BATÖ-YD): Riskind ve arkadaşları (3) tarafından bilişsel abartma tarzının değerlendirilmesi amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek, yaklaşan tehdit içeren durumlara dair altı adet senaryo ve her senaryoyu takip eden "Bu sahneyi zihninizde canlandırmak sizi ne kadar kaygılandırdı ya da endişelendirdi?", "Bu sahnede tehdit edici olayın gerçekleşme olasılığı azalıyor mu, yoksa her geçen dakika artıyor mu?", "Senaryo ile ilgili tehdit algınız oldukça sabit kalıyor mu, yoksa her geçen dakika hızla büyüyor mu?" ve "Thedit edici durumun giderek daha da kötüleştiğini gözünüzde ne kadar canlandırıyorsunuz?" gibi dört adet sorudan oluşmaktadır. Verilen 6 senaryonun üçü fiziksel zarar görme olasılığına (trafik kazası ve çarpıntı) odaklanırken geri kalan üç tanesi ise romantik ilişkinin sona ermesi ve topluluk önünde konuşma gibi temaları içermektedir. Katılımcılardan her senaryoyu dikkatlice okuyup zihinlerinde canlandırmaya çalışmaları ve ardından 5'li Likert tipi tarzda verilen soruları cevaplamaları beklenmektedir. Ölçekten alınan yüksek puan daha şiddetli zihinsel abartma tarzına işaret etmektedir. Ölçeğin asıl formunun iç tutarlılık (.91), ve 7 ay arayla yapılan test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ($r = .72$) tatmin edici düzeydedir (Riskind ve ark., 2000). Yapı geçerliğini test etmek amacıyla yapılan analizler, ölçeğin kaygı ve endişe ölçekleriyle orta- yüksek seviyede korelasyona sahip olduğunu göstermektedir (3), diğer taraftan ölçeğin depresyon puanıyla düşük ancak yine de istatistiksel olarak anlamlı derecede ilişkisi bulunmaktadır ($r = .24$) (3).

Beck Depresyon Envanteri (BDE): Beck ve arkadaşları (15) tarafından depresyon belirtilerini

ölçmek amacıyla geliştirilmiş 21 maddeden oluşan bir ölçektir. Her madde için katılımcılardan, 0 ve 3 puan arasında değişen dört ifadeden kendileri için en uygun olan ifadeyi seçmeleri beklenmektedir. Ölçeğin Türkçe adaptasyonu Hisli (16, 17) tarafından yapılmış ve ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğu görülmüştür. Ölçek ülkemizde pek çok çalışmada kullanılmıştır. Bu çalışmada ölçeğin iç tutarlılık kat sayısı .85 olarak bulunmuştur.

Durumluk Sürekli Kaygı Envanteri- Sürekli Kaygı Formu (SKE): Spielberger ve arkadaşları (18) tarafından kaygıya yatkınlığı değerlendirmek amacıyla geliştirilmiş, 4'li Likert tipi 20 sorudan oluşan bir ölçektir. Yüksek puanlar daha yüksek kaygıya işaret eder. Asıl form kabul edilebilir seviyede geçerlik ve güvenilirliğe sahiptir. Türkçe'ye Öner ve Le Compte (19) tarafından uyarlanan ölçeğin yeterli iç tutarlılık katsayısı (.83-.87 arası) ve test-tekrar test güvenilirliği (.71-.86 arası) bulunmaktadır. Bu çalışmada ölçeğin iç tutarlılık kat sayısı .83 olarak bulunmuştur.

Penn Durumluk Endişe Ölçeği (PDEÖ): PDEÖ 5'li Likert tipi 16 maddeden oluşan ve kişinin deneyimlediği genellenmiş kaygının şiddetini ve kontrol edilemezliğini ölçmek amacıyla geliştirilmiş bir ölçektir (20). Yılmaz ve arkadaşları (21) tarafından geliştirilen Türkçe formu yeterli iç tutarlılık ve test-tekrar test güvenilirlik katsayılarına sahiptir ($r = .88$). PDEÖ'nin diğer kaygı ve depresyon ölçekleriyle olan korelasyonu .43 ile .67 arasında değişmektedir.. Bu çalışmada ölçeğin iç tutarlılık kat sayısı .80 olarak bulunmuştur.

İşlem

Ölçeğin Türkçe'ye adaptasyonunda çeviri-geri çeviri yöntemi kullanılmıştır (22). İlk aşamada ölçek birbirinden bağımsız iki kişi tarafından Türkçe'ye çevrilmiş, Türkçe çeviriler karşılaştırıldıktan sonra üzerinde mutabakata varılamayan 4 madde her iki dili de etkin bir şekilde kullanabilen 15 kişilik bir jüri tarafından değerlendirilmeye alınmıştır. Türkçe formuna son şekli verildikten sonra geri-çevirisi yapılmış ve bu formun asıl forma denk olduğuna karar verilmiştir.

Veri toplama işlemi öncesi Yeditepe Üniversitesi

İnsan Araştırmaları Etik Kurulundan gerekli onay alınmıştır. Ardından, yukarıda belirtilen ölçeklerden oluşan bir batarya katılımcılara sınıf ortamında yaklaşık 50 kişilik gruplar halinde uygulanmıştır. Katılımcılara ilk önce bilgilendirilmiş onam formu dağıtılmış, formu dikkatlice okuyup imzaladıktan sonra ölçek seti verilmiştir. Tüm ölçeklerin doldurulması yaklaşık 25 dakika sürmüştür. Katılım karşılığında her bir katılımcıya ders için ek kredi verilmiştir. Test-tekrar testi için dört hafta sonra daha küçük bir gruba sadece BATÖ uygulanmıştır

BULGULAR

Doğrulayıcı Faktör Analizi

Ölçeğin Türkçe formunun yapı geçerliğinin asıl ölçekte elde edilen yapı geçerliğini doğrulayıp doğrulamadığını test etmek amacıyla AMOS (23) programı kullanılarak, Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) gerçekleştirilmiştir. Asıl çalışmada her biri üçer maddeden oluşan 6 senaryonun iki faktör altında toplandığı görülmektedir.

Doğrulayıcı faktör analizinde genel olarak kovaryans matrisi ve en çok benzerlik tahmin yöntemi kullanılmaktadır. Ancak bu yöntemin kullanılması için değişkenlerin sürekli ve normallik varsayımını karşılıyor olması gerekmektedir. Normal dağılım gösteren veri setinin çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerinin sıfır olması gerekir ancak -2.00 ve +2.00 değer aralığının da normallik varsayımını karşıladığı kabul edilmektedir (24,25). Bu çalışmada çarpıklık değer aralığı -.232 ve -.424 iken, basıklık değer aralığı -.700 ve -.456 dir.

Uyum iyiliğini değerlendirmek için çeşitli uyum indeksi ölçütleri kullanılmaktadır. Bu çalışmada uyum iyiliğini değerlendirmek için Schweizer (26)'in ölçütleri doğrultusunda χ^2 (Ki-kare), χ^2/sd , GFI (Uyum İyiliği İndeksi), RMSEA (Yaklaşık Hataların Ortalama Kare Kökü), CFI (Karşılaştırmalı Uyum İndeksi) ve SRMS (Standardize Edilmiş Kalıntıların Ortalama Karekökü) değerleri rapor edilmiştir. Buna göre büyük ve istatistiksel olarak anlamlı χ^2 değeri zayıf uyum iyiliğine işaret etmektedir. Ancak bu değer örneklem sayısına çok duyarlı olduğu için bazı

araştırmacılar, χ^2 değerinin serbestlik derecesine bölüldüğünde elde edilen değer 5'in altında olmasının uyum iyiliği için yeterli olduğunu öne sürmektedir (27). Bununla beraber, iyi uyum ölçütünü karşılamak için CFI ve GFI değerlerinin .90 ve üzerinde olması (28), RMSEA değerinin .05 ile .08 arasında olması ve SRMR değerinin ise .10'un altında olması beklenmektedir (29,30,31). Ek olarak, Falk ve Miller (32) modelin açıklayıcı gücünü desteklemek için R2 değerlerinin .10 veya daha yukarıda olması gerektiğini belirtmiştir.

Bulgulara göre iki faktörlü model için ölçeğin asıl çalışmada bulunan ikili faktör yapısı doğrulanmıştır. Modelin kabul edilebilir uyum değerlerine sahip olduğu bulunmuştur. [χ^2 (128, N=657)=439,860, $p < .001$, $\chi^2/sd=3,436$, CFI=.963, GFI=.923, RMSEA=.061 (.055-.067), SRMR=.070]. Bununla beraber, modelin açıklayıcı gücünü desteklemek için faktörlere yüklenen her bir madde için R2 değerleri hesaplanmış ve bu değerlerin .58 ile .85 arasında olduğu bulunmuştur. Maddelerin beta ve R2 değerleri Şekil 1'de verilmiştir.

Güvenirlilik Bulguları

Ölçeğin güvenirliliğini değerlendirmek amacıyla, tüm ölçek ve alt ölçekler için Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları, test tekrar test güvenirlilik katsayıları ve madde toplam korelasyonları hesaplanmıştır. Tablo 1'de görüldüğü gibi iç tutarlık katsayıları .85 ile .90 arasında, test-tekrar test güvenirlilik katsayıları .69 ile .72 arasında, madde toplam korelasyon aralığı ise .50 ile .60 arasında değişmektedir.

Ölçeğin Yakınsama ve Ayırt Edici Geçerliliği

Ölçeğin yakınsama geçerliliği Hair ve ark (33) tarafından önerilen kriterler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Buna göre öncelikle standartlaştırılmış faktör yüklerinin .50 üzerinde, hatta tercihen .70 üzerinde olması beklenmektedir. Ek olarak Ortalama Açıklanan Varyans (OAV, Average Variance Extracted) değerlerinin de benzer şekilde en az .50 olması beklenmektedir (34). Faktör yükleri incelendiğinde tümünün .70'in üstünde olduğu göze çarpmaktadır (Şekil 1). İkinci kriteri test etmek amacıyla OAV hesaplanmış ve her iki alt-ölçek için OAV katsayısının yeterli düzeyde olduğu görülmüştür (fiziksel ve sosyal abartma boyutları için sırasıyla .76 ve .74). Son olarak, BATÖ'nün endişe, kaygı ve depresyon ölçümleri ile arasındaki korelasyonlara bakılmıştır. Tablo 2'de görüldüğü gibi, BATÖ ve alt ölçeklerinin kaygı puanı ile arasındaki korelasyonu istatistiksel olarak anlamlıdır. Benzer şekilde BATÖ'nün depresyon puanları ile de anlamlı düzeyde ilişkili olduğu bulunmuştur, ancak Riskind ve arkadaşlarına (3) göre bu anlamlı ilişki depresyon ve kaygı arasındaki örtüşmeye, diğer bir deyişle bu iki kavram arasındaki yüksek korelasyona bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle BAT ve BDE arasındaki anlamlı ilişkinin, kaygı puanları kontrol edildiğinde anlamlılığını yitirip yitirmediğini görmek amacıyla bir dizi kısmi korelasyon analizi yapılmıştır. Buna göre BATÖ puanları ve BDE puanları arasındaki anlamlı ilişki kaygı puanları kontrol edildiğinde anlamlılığını kaybederken, BATÖ ve kaygı arasındaki ilişkinin BDE puanları kontrol edildiğinde dahi anlamlılığını koruduğu görülmüştür.

Son olarak, BATÖ'nün ayırt edici özelliğini görmek

Tablo 1. BATÖ toplam puanı ve alt ölçekleri için iç tutarlılık, test-tekrar test güvenirlilik katsayıları ve Madde Toplam Korelasyon aralığı

	Madde Sayısı	İç Tutarlılık Katsayısı	Test-Tekrar Test Katsayısı (n= 60)	Madde Toplam Korelasyon Aralığı
BATÖ	18	.90	.70	.47 -.60
BATÖ-Fiziksel	9	.86	.69	.55 -.64
BATÖ-Sosyal	9	.85	.72	.46- .63

amacıyla BDE ve DSKE ölçeklerinden aldıkları puan açısından alt ve üst %25'lik grupta olan katılımcılar BATÖ puanları açısından t-testi kullanılarak karşılaştırılmıştır. Bulgular yüksek BDE grubunda yer alan katılımcıların BATÖ puanlarının (Ort=60.71, SS=12.39), düşük BDE grubunda yer alan katılımcıların BATÖ puanından (Ort=50.75, SS=14.33) anlamlı düzeyde farklı olduğunu göstermektedir [(t (309)=-6.56, p<.001)]. Benzer şekilde yüksek DSKE grubunda yer alan katılımcıların BATÖ puanları da (Ort.=62.02, SS=12.10), düşük DSKE grubunda yer alan katılımcıların BATÖ puanından (Ort.=48.13, SS=13.19) anlamlı düzeyde farklı bulunmuştur [(t (325)=-9.89, p<.001)]. Bununla beraber, Khine'a (35) göre ayırt edici geçerlik için, her bir alt ölçek için hesaplanan OAV değerinin karekökünün o ölçeğin diğer ölçek puanlarıyla arasındaki korelasyondan yüksek olması ve aynı zamanda .50 değerinden de büyük olması gerekmektedir. Bu çalışmada fiziksel boyut için OAV'nin karekökü .87, sosyal boyut için ise .86 olarak bulunmuştur ve bu değerler her iki kriteri de karşılamaktadır. Dolayısıyla BTÖ'nün ayırt edici geçerliğini destekler bir kanıt olarak görülmektedir.

TARTIŞMA

Bu çalışmada Riskind ve arkadaşları (3) tarafından geliştirilen ve kaygı bozukluklarına karşı bilişsel hassasiyeti ölçmeyi amaçlayan BATÖ'nün Türkçe'ye uyarlamasının yapılması ve psikometrik özelliklerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla ilk olarak ölçeğin faktör yapısı doğrulayıcı faktör analizi ile test edilmiş ve sonuçların Riskind ve arkadaşları (3) tarafından önerilen ve daha sonraki çalışmalar tarafından desteklenen iki faktörlü yapıyla uyumlu olduğu görülmüştür (5,14). İkinci

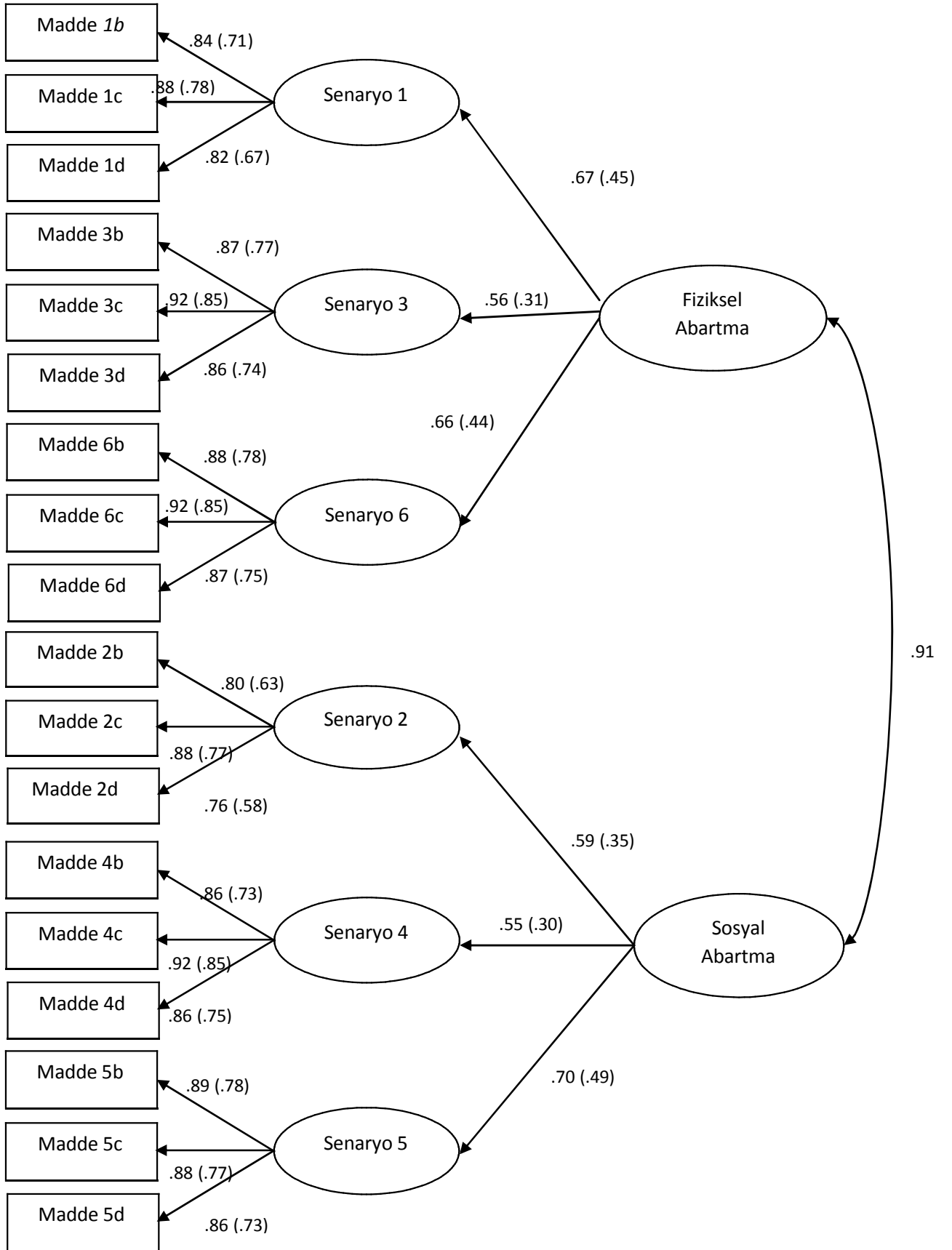
olarak, ölçeğin ve alt-ölçek puanlarının iç tutarlık katsayılarına bakılmış ve tatminkâr düzeyde oldukları görülmüştür. Bu katsayıları, ölçeğin asıl versiyonu ve diğer dillerdeki versiyonlarıyla benzer olması ölçeğin güvenilirliğini desteklemektedir (3,5,14). Ölçeğin benzer içeriğe sahip endişe ve kaygı ölçekleri ile güçlü korelasyonlara sahip olduğu, buna karşın kaygı puanları kontrol edildiğinde depresyonla anlamlı bir ilişkisi kalmadığı bulunmuştur. Son olarak, BATÖ'nün düşük ve yüksek kaygı ve depresyon seviyesine sahip katılımcıları birbirinden ayırabildiği görülmüş ve bu bulgu da ölçeğin ölçüt geçerliğine dair bir kanıt olarak yorumlanmıştır.

Kaygıya özgü bilişsel özellikler olarak ortaya atılan ancak zaman içinde kaygıdan ziyade depresyonla daha güçlü ilişkilere sahip olduğu öne sürülen otomatik düşünceler, kaygı duyarlılığı ve belirsizliğe tahammülsüzlük (7,36,37) gibi durağan kavramlardan farklı olarak BAT depresyondan ziyade kaygı ile ilişkili bir bilişsel kavram olarak ortaya çıkmaktadır. BAT ve depresyon arasındaki zayıf ancak yine de istatistiksel olarak anlamlı ilişkinin, depresyon ve kaygı arasındaki örtüşme kontrol edildiğinde anlamını kaybetmesi, BAT'ın depresyonla ilişkisinin Barlow'nun (38) da vurguladığı gibi depresyon ve kaygı arasındaki yüksek korelasyondan kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu yanıyla BATÖ, kaygı ve depresyon arasındaki farklılıklara odaklanarak literatüre önemli bir katkıda bulunmaktadır. Depresyon ve kaygı arasındaki kavramsal farklılıklar, 1980'lerden beri alandaki araştırmacıların ve klinisyenlerin ilgisini çekmektedir ancak bu iki kavram arasındaki farklılıklara odaklanan ilk çalışmalar olumlu sonuçlar vermemiştir. Örneğin, Beck ve arkadaşları (39) tarafından öne sürülen Bilişsel İçerik Özgünlüğü

Tablo 2. BATÖ toplam puanı, alt ölçekleri ve diğer değişkenlerin ortalamaları, standart sapmaları ve korelasyonları

	1	2	3	4	5	6
1. BATÖ	-					
2. BATÖ-fiziksel	.90**	-				
3. BATÖ-Sosyal	.87**	.58**	-			
4. SKÖ	.41**	.40**	.32**	-		
5. PDEÖ	.44**	.42**	.37**	.68**	-	
6. BDE	.29**	.30**	.21**	.66**	.44**	-
X	55.81	29.78	29.88	44.87	48.92	11.51
SS	13.40	8.01	7.90	9.74	12.04	8.14

Not: BATÖ= Zihinsel Abartma Tarzı Ölçeği, SKÖ= Sürekli Kaygı Envanteri, PDEÖ= Penn Durumluk Endişe Ölçeği, BDE= Beck Depresyon Envanteri. * p<.05, **p<.01

Not: R² değerleri parantez içinde verilmiştir.

Hipotezi (Cognitive Content Specificity Hypothesis) kaygı ve depresyonda otomatik düşüncelerin içerikleri açısından bir farklılaşma olacağını öne sürerek, kaygının geleceğe odaklı düşüncelerle, depresyonun ise geçmiş ve şimdiki zamana odaklı düşüncelerle ilişkili olduğunu savunmuştur. Ardından yapılan görgül çalışmalar ise kaygıya ait olduğu düşünülen otomatik düşünce içeriğinin aynı zamanda depresyonla da anlamlı ilişki içinde olduğunu, haliyle kaygı ve depresyon arasında ayırıcı bir özellik olamayacağını ortaya koymuştur (40). Daha yakın zamanda yapılan ve kaygı duyarlılığı ve belirsizliğe tahammülsüzlük gibi diğer bilişsel tarzları irdelleyen çalışmalar da bu kavramların hem depresyon hem de kaygı ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (7). Bu yönüyle bakıldığında BATM ve BATÖ'nün depresyon ve kaygı arasındaki ayrışmaya odaklanarak alan yazına önemli katkı sağlayacağı söylenebilir.

Araştırmanın güçlü yanlarına karşın, bulguları değerlendirirken sınırlılıklarını da göz önünde bulundurmakta fayda vardır. Öncelikle sonuçların kişilerin beyanı üzerinden ölçek uygulamasına dayalı olmasından kaynaklanan sınırlılıklar mevcuttur. Bu nedenle gelecekteki çalışmalarda araştırma değişkenlerinin ölçümü için davranışsal teknikler ya da yapılandırılmış görüşme tekniklerinin kullanılması bu sınırlılıkların kısmen giderilmesinde yardımcı olacaktır. İkinci olarak, mevcut çalışmanın verileri üniversite öğrencilerinden toplandığı için sonuçların genel popülasyona ve hatta klinik gruplara doğrudan genellenmesi konusunda çekinceler bulunmaktadır. Her ne kadar çalışmanın

amacı BATÖ'nün faktör yapısının ve psikometrik özelliklerinin incelenmesi olsa da bulguların diğer örneklem gruplarına da genellenebilmesi için farklı örneklem grupları ile çalışmakta fayda vardır. Son olarak, BAT üzerinde daha önce yapılmış çalışmalara bakıldığında bu kavramın kaygı duyarlılığı ve belirsizliğe tahammülsüzlük gibi bir takım bilişsel risk faktörleri ile ilişkilerine dair çalışmalara rastlanırken, Wells (41) tarafından ortaya atılan üstbilgi ve tehdit gözleme (threat monitoring) gibi kavramlarla ilişkisine odaklanılmadığı göze çarpmaktadır. İleride yapılacak çalışmalar BAT'ın kavramsal olarak tehdit gözleme kavramından ne şekilde farklılaştığı ve BAT'ın üstbilgi modeline iliştilmesi gibi konulara odaklanabilir.

Bahsi geçen sınırlılıklarına rağmen, Türkiye örnekleminde BATÖ'nün iki faktörlü yapısı desteklenmektedir. Bu sayede gelecekte yapılacak çalışmalar, bahsi geçen bilişsel yatınlık faktörünü klinik örneklem ile -daha spesifik olarak kaygı bozukluğu tanısı almış kişilerle- kaygı bozukluğunun ortaya çıkışı ve sürmesindeki etkisini incelemeye odaklanabilir. Bu tip çalışmalardan elde edilecek sonuçlar kaygı bozukluklarının sağaltımında kullanılacak müdahale tekniklerinin geliştirilmesinde kullanılabilir (42).

Yazışma adresi: Dr. Ayşe Altan Atalay, Koç Üniversitesi Psikoloji Bölümü, İstanbul ayse.altan@gmail.com

KAYNAKLAR

1. Riskind JH, Alloy LB. Cognitive vulnerability to emotional disorders: Theory and research design/methodology. Cognitive vulnerability to emotional disorders içinde. LB Alloy, JH Riskind, Editörler. Erlbaum; New York: 2006, s. 1-32.
2. Riskind JH. Looming vulnerability to threat: A cognitive paradigm for anxiety. Behav Res Ther 1997; 35: 685-702.
3. Riskind JH, Williams NL, Gessner TL, Chrosniak LD, Cortina JM. The looming maladaptive style: Anxiety, danger, and schematic processing. J Pers Soc Psychol. 2000; 79: 837- 852.
4. Riskind JH, Williams NL. A unique vulnerability common to all anxiety disorders: The looming maladaptive style. Cognitive vulnerability to emotional disorders içinde. LB Alloy, JH Riskind, Editörler. Erlbaum; New York: 2006, s. 175-206.
5. Hong RY, Riskind JH, Cheung MW, Calvete E, Gonzalez-Diez Z, Altan Atalay A, Curzik D, Jokic-Begic N, del Palacio-Gonzalez A, Mihi? L, Samac N. The Looming Maladaptive

Style Questionnaire: Measurement invariance and relations to anxiety and depression across 10 countries. J Anxiety Disord 2017; 49: 1-1.

6. Reardon JM, Williams NL. The specificity of cognitive vulnerabilities to emotional disorders: Anxiety sensitivity, looming vulnerability and explanatory style. J Anxiety Disord 2007; 21: 625-43.

7. Starcevic V, Berle D. Cognitive specificity of anxiety disorders: a review of selected key constructs. Depress Anxiety. 2006; 23(2): 51-61.

8. Williams NL, Shahar G, Riskind JH, Joiner TE. The looming maladaptive style predicts shared variance in anxiety disorder symptoms: Further support for a cognitive model of vulnerability to anxiety. J Anxiety Disord 2005; 19: 157-75.

9. Brown MA, Stopa L. The looming maladaptive style in social anxiety. Behav Ther 2008; 39(1): 57-64.

10. Riskind JH, Tzur D, Williams NL, Mann B, Shahar G. Short-term predictive effects of the looming cognitive style on anxiety disorder symptoms under restrictive methodological conditions. *Behav Res Ther* 2007; 45: 1765-77.
11. Riskind JH, Kleiman EM, Seifritz E, Neuhoff J. Influence of anxiety, depression and looming cognitive style on auditory looming perception. *J Anxiety Disord* 2014; 28: 45-50.
12. Reardon JM, Williams NL. The specificity of cognitive vulnerabilities to emotional disorders: Anxiety sensitivity, looming vulnerability and explanatory style. *J Anxiety Disord* 2007; 21: 625-43.
13. Riskind JH, Rector NA, Cassin SE. Examination of the convergent validity of looming vulnerability in the anxiety disorders. *J Anxiety Disord* 2011; 25: 989-93.
14. González Díez Z, Orue Sola I, Calvete Zumalde E, Riskind JH. Psychometric properties of the Looming Maladaptive Style Questionnaire (LMSQ-R) in young Spanish adults. *Psicothema* 2014; 26: 260-266.
15. Beck AT, Rush AJ, Shaw BF, Emery G. *Cognitive Therapy of Depression*. New York: Guilford Press. 1979.
16. Hisli N. Beck Depresyon Envanteri'nin geçerliliği üzerine bir çalışma. *Türk Psikoloji Dergisi*. 1988; 6: 118-122.
17. Hisli N. Beck depresyon Envanteri'nin üniversite öğrencileri için geçerliği ve güvenilirliği *Türk Psikoloji Dergisi*. 1989; 7: 3-13.
18. Spielberger CD, Gorsuch RL, Lushene RE. *Manual for the state-trait anxiety inventory*. Consulting Psychologists Press, Palo Alto CS. 1970.
19. Öner N, Le Compte A. *Sürekli Durumluk/Sürekli Kaygı Envanteri El Kitabı*. İstanbul Boğaziçi Yayınları, 1983
20. Meyer TJ, Miller ML, Metzger RL, Borkovec TD. Development and validation of the penn state worry questionnaire. *Behav Res Ther*. 1990; 28: 487-95.
21. Yılmaz AE, Gençöz T, Wells A. Psychometric characteristics of the Penn State Worry Questionnaire and Metacognitions Questionnaire?30 and metacognitive predictors of worry and obsessive-compulsive symptoms in a Turkish sample. *Clin Psychol Psychother*. 2008; 15:424-39.
22. Brislin RW, Lonner W, Thorndike R. *Cross-cultural methods*. John Wiley and Sons, New York. 1974.
23. Byrne BM. *Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming*. Routledge. 2016.
24. Chou CP, Bentler PM. Estimation and tests in structural equation modeling. *Structural equation modeling: Concepts, issues, and applications içinde*. RH Hoyle editör. Thousand Oaks, CA: Sage, 1995, s. 37-55.
25. Hu LT, Bentler PM, Kano Y. Can test statistics in covariance structure analysis be trusted? *Psychol Bull* 1992; 112(2): 351-362.
26. Schweizer K. Some guidelines concerning the modeling of traits and abilities in test construction. *Eur J Psychol Assess*. 2010; 26(1): 1-2.
27. Kelloway EK. *Using LISREL for structural equation modeling: A researcher's guide*. Thousand Oaks: Sage Publications, 1998.
28. Bentler PM. Comparative fit indexes in structural models. *Psychol Bull*. 1990; 107: 238.
29. Hu LT, Bentler PM. Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Struct Equ Modeling*. 1999; 6(1): 1-55.
30. Kline RB. Software review: Software programs for structural equation modeling: Amos, EQS, and LISREL. *J Psychoeduc Assess*. 1998; 16(4): 343-364.
31. Tabachnick BG, Fidell, LS. *Using Multivariate Statistics*, 4th edn. Harper Collins College Publishers, New York, 2001.
32. Falk RF, Miller NB. *A Primer for Soft Modeling*. The University of Akron, Akron, OH, 1992.
33. Hair JF, Black WC, Babin BJ, Anderson, RE. *Multivariate data analysis*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 2010.
34. Fornell C, Larcker D. Structural equation models with unobservable variables and measurement error. *J Marketing Res*. 1981;18(1): 39-50.
35. Khine MS. *Structural Equation Modeling Approaches in Educational Research and Practice*. Application of structural equation modeling in educational research and practice İçinde MS Khine editor. 2013. s 279-283. Sense Publishers.
36. Eremsoy CE, Çelimli Ş, Gençöz T. Students under academic stress in a Turkish University: Variables associated with symptoms of depression and anxiety. *Current Psychol*. 2005 Jun 1; 24(2):123-33.
37. Mantar A, Yemez B, Alkin T. Anxiety sensitivity and its importance in psychiatric disorders. *Türk Psikiyatri Dergisi*. 2011; 22(3):187.
38. Barlow DH. The nature of anxiety: Anxiety, depression, and emotional disorders. *Chronic Anxiety: Generalized Anxiety Disorder and Mixed Anxiety-Depression içinde*. RM Rapee DH Barlow, editörler. (pp. 1-28). New York: Guilford Press, 1991, s. 1-28.
39. Beck AT, Brown G, Steer RA, Eidelson JI, Riskind JH. Differentiating anxiety and depression: a test of the cognitive content-specificity hypothesis. *J Abnorm Psychol* 1987; 96(3): 179- 183.
40. Beck R, Perkins TS. Cognitive content-specificity for anxiety and depression: A meta-analysis. *Cognit Ther Res* 2001; 25(6): 651-63.
41. Wells A. Metacognitive therapy: Cognition applied to regulating cognition. *Behav Cogn Psychother*. 2008; 36(6): 651-658.
42. Riskind JH, Rector NA, Taylor S. Looming cognitive vulnerability to anxiety and its reduction in psychotherapy. *J Psychother Integr* 2012; 22(2): 137- 162.